

STUDIA
GEO
HISTORICA

NR 04|2016 ROCZNIK HISTORYCZNO-GEOGRAFICZNY

Fundacja Centrum GeoHistorii • Instytut Geodezji i Kartografii • Instytut Historii KUL
Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych US • Zespół Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN
Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego

STUDIA GEOHISTORICA. Rocznik historyczno-geograficzny

Redakcja

Bogumił Szady (redaktor naczelny), Beata Konopska, Radosław Skrycki,
Tomasz Związek (sekretarz redakcji), Tomasz Panecki

Redakcja językowa i korekta

Konrad Byzdra

Tłumaczenia

autorzy, Julia Szotysek

Rada Naukowa

Zdzisław Budzyński (Rzeszów), Andrzej Janeczek (Warszawa), Tomasz Jurek (Poznań),
Keith Lilley (Belfast/Wielka Brytania), Andrew Pernal (Brandon/Kanada), Tadeusz Siwek (Ostrawa/Czechy),
Rostysław Sossa (Kijów/Ukraina), Grzegorz Strauchold (Wrocław), Robert Šimůnek (Praga/Czechy)

Recenzenci tomu 4

Wojciech Chudziak, Martyna Deszczyńska, Zbigniew Górczak, Maria Jankowska, Iwona Jażdżewska,
Andrzej Klonder, Anna Kołodziejczyk, Andrzej Kopiczko, Małgorzata Elżbieta Kowalczyk,
Adam Kozak, Joanna Kumor-Mielnik, Mieczysław Kunz, Dariusz Lorek, Wojciech Mielewczyk,
Grzegorz Myśliwski, Wiesław Nowosad, Piotr Pabjanek, Marek Radoch,
Małgorzata Rutkiewicz-Hanczewska, Francesco Somaini, Péter Szabó, Piotr Werner, Filip Wolański

Redakcja map

autorzy, Tomasz Panecki

Adres Redakcji

Fundacja Centrum GeoHistorii
Redakcja Studia Geohistorica
05-082 Stare Babice, ul. Gen. Tadeusza Kutrzeby 4

Strona internetowa

studiageohistorica.pl

Wersja drukowana (papierowa) jest wersją pierwotną rocznika Studia Geohistorica

Współwydawcy rocznika

Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego, Fundacja Centrum GeoHistorii,
Instytut Geodezji i Kartografii, Instytut Historii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II,
Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego,
Zespół Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN

Rocznik wydawany pod patronatem Komisji Geografii Historycznej przy Polskim Towarzystwie Historycznym

Projekt okładki: Jacek Młodożeniec

Ilustracja na okładce: *Kalisz – Plan miasta i przyległej okolicy* autorstwa Ludwiga von Bröckera z 1802 r.

Skład i łamanie: Artur Hamryszczak

© Copyright by Fundacja Centrum GeoHistorii

ISSN 2300-2875

Nakład 100 egz.

Warszawa 2016

Spis treści • Contents

Tradycje geografii historycznej • Traditions of historical geography

Ludomir Sawicki

Geografia a krajoznawstwo

(uwagi wstępne Beata Konopska, opracowanie Beata Konopska) 7

Stanisław Herbst

Prace nad „Atlasem historycznym Polski”

(uwagi wstępne Henryk Rutkowski, opracowanie Henryk Rutkowski)..... 14

Artykuły • Articles and theses

Elżbieta Kowalczyk-Heyman

Czym były mazowieckie "płozy"? (uwagi wstępne)

What were the Masovian "płozy"? (Preliminary Remarks) 27

Robert Klimek

Ślady średniowiecznej granicy Warmii między Reszlą a Świętą Lipką

Traces of the Medieval Border of Warmia between Reszl and Święta Lipka 38

Ewa Ziółek

Relacja Grzegorza Piramowicza o osuszaniu Bagien Pontyjskich za pontyfikatu Piusa VI

Grzegorz Piramowicz's Account of Draining the Pontian Marshes during

the Pontificate of Pope Pius VI 51

Krzysztof Boroda

Wpływy z czopowego jako wskaźnik lokalnego zróżnicowania poziomu produkcji

piwa pełnego w miastach Królestwa Polskiego w latach 60. XVI w.

Income from Czopowe as an Indicator of Regional Diversity of Full Beer

Production in the Cities of the Polish Crown in the 1560s 66

Xavier Rochel

The End of Gaps and Heathlands in French National Forests, 19th Century.

A Case Study Based on Forest Management Plans

Zanik polan i wrzosowisk we francuskich lasach państwowych w XIX w.

Studium przypadku na podstawie planów zarządzania lasami 81

Tomasz Figlus

Typy morfogenetyczne wsi w środkowej Polsce

Morphogenetic Types of Rural Settlements in Central Poland..... 90

Tomasz Babczyński, Tomasz Kubik, Roman Ptak, Grzegorz Strauchold
GIS as a Tool to Analyze the History of Silesia and the Changes in its Political
(and Cultural) Geography
GIS jako narzędzie do analizy historii Śląska oraz zmian w jego geografii politycznej
i kulturowej..... 113

Mateusz Zawadzki
„Tabella miast, wsi i osad Królestwa Polskiego” jako źródło do badań
nad strukturą parafialną województwa lubelskiego
The “Tabella of Towns, Villages and Settlements of the Kingdom of Poland”
as the Source for Research into the Parochial Structure of the Lublin Voivodeship 142

Anna Paulina Orłowska, Bartosz Nowożycki, Grzegorz Pac
Handel wołami na terenie Wielkopolski i Śląska w świetle szesnastowiecznego
spisu jarmarków i komór celnych
The Trade in Oxen on the Territory of the Greater Poland and Silesia in the Light
of the 16th Century Description of Annual Fairs and Toll Houses 153

Recenzje i omówienia • Reviews and discussions

Historical Atlas of Poland in the 2nd half of the 16th Century: Voivodeships of Cracow,
Sandomierz, Lublin, Sieradz, Łęczyca, Rawa, Płock and Mazovia, ed. by Marek Słoń;
transl. by Agata Staszewska; Martha A. Brożyna, Peter Lang Edition,
Frankfurt am Main 1973–[2014],
4 volumes, XXIX + 1597 pp., illustrations, 27 folded maps
(Alexei Frolov) 163

Magdolna Szilágyi: On the Road: The History and Archaeology of Medieval
Communication Networks in East-Central Europe, Budapest 2014
(Archeolingua Series Minor, 35),
ss. 254, 89 il. (w tym 30 map i 4 plany miast)
(Ewelina Siemianowska)..... 169

The World in a Mirror, Word Maps from the Middle Ages to the Present Day,
ed. Jan Parmentier, Museum aan de Stroom, Antwerp 2015, ss. 192, il. 150 + 25
(Lucyna Szaniawska)..... 173

Kartografia morska i krain nadmorskich, red. R. Skrycki, Instytut Historii
i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego,
Zespół Historii Kartografii Instytutu Historii Nauki PAN, Szczecin 2014;
24 × 17 cm, ss. 204, 54 ryc., 4 tab.
(Jan Rutkowski)..... 177

Алексей А. Фролов, Нина В. Пиотух: Исторический атлас Деревской пятины Новгородской земли (по писцовым книгам письма 1495–1496 годов). В 3 томах: Москва–Санкт-Петербург, Альянс-Архео, 2008.
Т. 1: Исследование и таблицы, ss. 368;
Т. 2: Атлас и справочные материалы, ss. 272;
Т. 3: Уездные планы последней четверти XVIII века, ss. 266
(Rostysław Sossa)..... 182

Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany, t. 10–12 (Ra–Rż),
red. K. Rymut, B. Czopek-Kopciuch, U. Bijak, [autorzy haseł: U. Bijak, E. Borysiak,
J. Chłędzińska, B. Czopek-Kopciuch, P. Dudek, A. Galasińska, W. Makula-Kosek,
I. Nobis, R. Przybytek, P. Swoboda, U. Wójcik, K. Zawodzińska-Bukowiec, Z. Zierhoffer],
Polska Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego, Kraków 2015, ss. 160 (t. 10), 146 (t. 11), 168 (t. 12)
(Ewa Oronowicz-Kida)..... 185

Kit Mayers: The First English Explorer. The Life of Anthony Jenkinson (1529–1611)
and his Adventures on Route to the Orient, Devon 2015, ss. 366
(Krystyna Szykuła)..... 189

Komunikaty i sprawozdania • Communiqués and reports

Konferencja „Przestrzenne aspekty historycznych badań demograficznych, społecznych
i gospodarczych (do 1945 r.)” – Pobierowo, 21–23 października 2015 r.
(Michał Gochna) 195

„European Social Science History Conference” – Walencja (Hiszpania),
30 marca–2 kwietnia 2016 r.
(Michał Gochna) 195

Zebranie naukowe polskiej sekcji European Society for Environmental History – Warszawa,
16 stycznia 2016 r.
(Piotr Guzowski) 196

„Mapa jako narracja interpretacyjna”. XXIX Ogólnopolska Konferencja Historyków
Kartografii – Wrocław, 24–26 września 2015 r.
(Jerzy Ostrowski) 197

Sprawozdanie z konferencji „Województwo poznańskie w XVI w.” – Kościan, 1 lipca 2015 r.
(Michał Słomski)..... 202

Sprawozdanie z konferencji „Geografia historyczna. Wyzwania przyszłości” – Łódź,
11–12 czerwca 2015 r.
(Magdalena Deptuła)..... 204

Spis treści

Pro memoria

Alfred Franciszek Kaniecki (1941–2016) 207

* * *

Listy do redakcji 209

Informacja dla autorów • Guidelines for Authors 210

Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany,

t. 10–12 (Ra–Rz), red. K. Rymut, B. Czopek-Kopciuch, U. Bijak, [autorzy hasel: U. Bijak, E. Borysiak, J. Chłędzińska, B. Czopek-Kopciuch, P. Dudek, A. Galasińska, W. Makula-Kosek, I. Nobis, R. Przybytek, P. Swoboda, U. Wójcik, K. Zawodzińska-Bukowiec, Z. Zierhoffer], Polska Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego, Kraków 2015, ss. 160 (t. 10), 146 (t. 11), 168 (t. 12)

W 2015 r. pod redakcją Kazimierza Rymuta, Barbary Czopek-Kopciuch i Urszuli Bijak ukazały się trzy kolejne tomy słownika historyczno-etymologicznego *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*. Od lat jest on uznawany za wielkie zamierzenie naukowe obejmujące całość polskich nazw miejscowych z ich dokumentacją historyczną i objaśnieniem pochodzenia

poszczególnych mian. W zgodnej opinii językoznawców to najpełniejszy onomastyczny słownik nazw miejscowych wydawany obecnie przez Instytut Języka Polskiego PAN. Badania tej kategorii onimów mają w nauce polskiej już ponad stuletnią tradycję. Przyjmuje się bowiem, że pierwszym w pełni wartościowym pod względem naukowym opracowaniem do-

tyczącym nazw miejscowych jest wydana w 1870 r. w Lipsku książka Jana Baudouina de Courtenay *O древне-польском языке до XIV-го столетия*. Pierwszym obszernym słownikiem nazw geograficznych był natomiast wydawany w latach 1880–1902 pod redakcją Filipa Sulimierskiego, Bronisława Chlebowskiego i Władysława Walewskiego piętnastotomowy *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, który wciąż jest niewyczerpaną kopalnią informacji, także o nazwach miejscowych i wodnych. Należy zaznaczyć, że historyczne nazwy miejscowości oraz wszystkie pojawiające się w dokumentach warianty takich nazw, a także zaginione miana miejscowe były i są publikowane w wydawnictwach opracowywanych nie tylko przez językoznawców¹, ale także przez historyków, czego dowodem może być np. wielotomowy *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*. Jest on realizowany w Instytucie Historii PAN od 1958 r., obecnie pod redakcją Tomasza Jurka, a zadanie jego twórców sprowadza się przede wszystkim do gromadzenia informacji źródłowych dotyczących miast, wsi, osad i obiektów fizjograficznych. Stanowi on więc swoistą uporządkowaną bazę wszelkich informacji źródłowych, także językowych, tematycznie związanych z późnośredniowieczną Polską. Większość opublikowanych dotychczas zeszytów *Słownika* dostępna jest nie tylko w wersji drukowanej, ale również online.

¹ Zob. np.: S. Rospond, *Słownik nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej*, cz. 1: *Polsko-niemiecka*, cz. 2: *Niemiecko-polska*, Wrocław 1951; K. Rymut, *Nazwy miejscowe północnej części województwa krakowskiego*, Wrocław 1967; H. Borek, *Opolszczyzna w świetle nazw miejscowych*, Opole 1972; R. Mrózek, *Nazwy miejscowe dawnego Śląska Cieszyńskiego*, Katowice 1984; E. Rzetelska-Feleszko, J. Duma, *Językowa przeszłość*

Pomorza Zachodniego. Na podstawie nazw miejscowych, Warszawa 1996; A. Mysza, *Toponimia powiatu strzyżowskiego*, Rzeszów 2006; M. Koper, *Z ojkonomii i anojkonomii powiatu tomaszowskiego – historia, stan badań, źródła i perspektywy badawcze*, w: *Funkcje nazw własnych w kulturze i komunikacji*, red. I. Sarnowska-Gieffing, M. Balowski, M. Graf, Poznań 2015, s. 269–277.

Pomysłodawcą i wieloletnim redaktorem słownika *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany* był Kazimierz Rymut – wybitny językoznawca, twórca i kierownik Pracowni Toponomastycznej w Instytucie Języka Polskiego PAN, w której od 1976 r. zaczęto opracowywać kolejne tomy tego niezwykle cennego dla narodowej kultury i języka dzieła. Jak sam stwierdził, mogło ono zostać zrealizowane dzięki wcześniejszym pracom toponomastycznym, na bazie których powstała ogromna kartoteka słownika². Szczególnie ważne dla zespołów onomastów opracowujących jego kolejne tomy zawsze były i są regionalne monografie toponomastyczne, które – biorąc pod uwagę zasięg geograficzny – pokrywają niemal całą Polskę. Bazę materiałową tego pełnego opracowania nazw miejscowych Polski stanowią ostatecznie zapisy historyczne odnalezione w drukowanych źródłach oraz występujące w materiałach przywoływanego wyżej *Słownika historyczno-geograficznego Polski średniowiecznej*. Pierwotne plany co do objętości słownika redagowanego w krakowskiej Pracowni Toponomastycznej Instytutu Filologii Polskiej Akademii Nauk z biegiem czasu zostały zweryfikowane. Początkowo przewidywano, że całość będzie liczyć dziesięć tomów, jednak jak się okazuje, już w tej chwili jest ich dwanaście, a do opracowania pozostały jeszcze tysiące nazw rozpoczynających się na litery pomiędzy Rż- a Ż-.

Opublikowane w ubiegłym roku tomy *Nazw miejscowych Polski* zawierają hasła na litery Ra–Re, Rę–Rs oraz Ru–Rż. W funkcji haseł występują przede wszystkim nazwy wsi obecnie istniejących, np. *Rabinowo, Roztoki, Rżaniec*; zaginionych, np. *Rzycz, Radosz, Raczyki*; takich, które utraciły prawa miejskie, np. *Rawa, Rzyczywół, Rychtal*; części wsi, np. *Ryca, Radzice, Racimierz*, oraz miast, np. *Rabka, Rychwał, Rydułtowy*, a także ich części, które dawniej były wsiami, np. *Rąbin, Rzywno, Rakówek*. Hasłami są także nazwy innych obiektów, do których należą m.in: osady istniejące, np. *Radzanówek, Radziszew, Radziszewo*, albo zaginione, np. *Raklino, Rzęszyny,*

Rybnica; przysiółki, które wcześniej były wsiami, np. *Rżyska, Rusków, Rudnia*, lub kolonie, które wcześniej były wsiami, np. *Rakówek, Rakowice, Rdułowice*. Miana tych niesamodzielnych jednostek osadniczych bardzo często powstają w wyniku transnimizacji i kontynuują tym samym np. nazwy wsi, którymi były wcześniej.

Tytułikiem każdego hasła jest obecna urzędowa nazwa, po której umieszczone są dokładne informacje o położeniu geograficznym danego obiektu i jego przynależności administracyjnej. W następnej kolejności w ujęciu chronologicznym, z uwzględnieniem historycznych obcojęzycznych wariantów podane są wszystkie nazwy tego samego obiektu geograficznego. Dalej wyjaśniona zostaje etymologia nazwy i najbardziej istotne w jej rozwoju, potwierdzone w źródłach pisanych zmiany związane z historycznymi przeobrażeniami języka i wynikające z wpływów o charakterze gwarowym. Na podkreślenie zasługuje fakt niezwyklej staranności autorów poszczególnych haseł w przytaczaniu historycznych, w pełni udokumentowanych, zlokalizowanych w źródłach transkrypcji wariantów analizowanych nazw oraz stosowanie zapisu fonetycznego w przypadku odniesień gwarowych.

Zależnie od dostępności i stopnia wykorzystania źródeł historycznych, zwłaszcza tych zawartych w opracowaniach regionalnych, a także od stopnia skomplikowania nazwy, utrwalonych w nich mniej lub bardziej widocznych procesów językowych, często o charakterze obcojęzycznym lub gwarowym, poszczególne hasła różnią się objętością. Na przykład krótkie hasło *Ramutki* zawiera informacje, że współcześnie jest to przysiółek, który dawniej był wsią. *Ramutki* leżą 5,5 km na południowy wschód od Środy Wielkopolskiej i należą do gminy Środa Wielkopolska. Pierwszy zapis nazwy *Rąndoltki* pochodzi z 1557 r. i wiąże się z niemiecką nazwą osobową *Randolt*, później *Ramulti* z suf. *-ki*. W dzisiejszej formie nazwy doszło do uproszczenia grupy *-tt- > -t-*, a następnie do upodobnienia *tk > tk*. Przykładem bardziej skomplikowanej, a więc zawierającej więcej danych językowych historii kształtowania się nazwy może być *Reczpol*. Jest to nazwa wsi położonej na wschodzie Polski, w gminie Krzywca,

² K. Rymut, *Onomastyczne opracowania słownikowe – ich rodzaje i funkcje*, w: *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*, red. R. Mrózek, Katowice 2004, s. 248–249.

12 km na zachód od Przemyśla. Pierwszy zapis *Vchrzeczpolye* pochodzi z XIV w. i znacznie odbiega od dzisiejszej postaci onimu. Można go traktować jako doskonałą egzemplifikację złożoności procesów fonetycznych i ortograficznych, które na przestrzeni wieków doprowadziły do dzisiejszego stanu polszczyzny. Ze względu na położenie wsi na obszarze silnego oddziaływania języka ukraińskiego w nazwie tej dodatkowo zaznaczają się wpływy wschodniosłowiańskie, potwierdzone zapisem *Reczpil*, który świadczy o ikawizmie. *Reczpol* ma także ciekawą budowę słowotwórczą. Jest bowiem zrostem powstałym z przekształcenia konstrukcji analitycznej *Uhercze Pole*, gdzie apelatyw *pole* oznacza rolę, ziemię uprawną, a etnonim *Uhorec* jest określeniem Węgra. Ostatecznie postać *Reczpol(e)* zaistniała w rezultacie zaniku *U-*, odbieranego jako przyimek, oraz *H-*, traktowanego jako proteza, a także odpodobnienia spółgłosek *rz-cz > r-c*. Przy wyjaśnianiu nieraz bardzo skomplikowanej etymologii polskich nazw miejscowych autorzy haseł omawianego słownika sięgają do bardzo odległych, prasłowiańskich, a nawet praindoeuropejskich podstaw języków słowiańskich, w tym oczywiście języka polskiego. W związku z tym np. w hasle *Reda* znajdują się informacje, że jest to nazwa ponowiona z nazwy rzeki *Rada*, która z kolei pochodzi od indoeuropejskiego rdzenia **redh-* // **rodh-* – ‘płynąć’. Dodatkowo zarówno w hydronimie, jak i w nazwie miasta doszło do gwarowego północnopolskiego przejścia *Ra- > Re-*. Autorzy haseł zawartych w 10, 11 i 12 tomie *Nazw miejscowych Polski* z niezwykłą starannością i naukową rzetelnością przedstawiają szeroko pojętą historię języka zapisaną w jednej z najstarszych, obok antropimów, kategorii nazw własnych. Ujęcie diachroniczne warunkuje dokładny naukowy ogląd analizowanego materiału i formułowanie wiarygodnych wniosków. Podobnie jak we wcześniejszych tomach tego wyjątkowego słownika, także w prezentowanych częściach do analiz onomastycznych wykorzystuje się imponującą wiedzę językoznawczą z zakresu historii języka, rozwoju polskiej ortografii, wpływu języków obcych na polszczyznę, gramatyki historycznej, gramatyki opisowej (głównie morfologii) i dialektologii.

Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany to wspaniałe kompendium wiedzy o nazwach miejscowych na obszarze całej Polski w ujęciu głównie językoznawczym, ale także historycznym i geograficznym. Nawet jednak w tak znakomitej publikacji, stanowiącej swoiste podsumowanie dorobku polskiej onomastyki, zdarzają się opinie i wyjaśnienia nie do końca zadowolające uważnego czytelnika. Przykładem może być tutaj hasło *Rzeszów*, w którym nazwę stolicy województwa podkarpackiego interpretuje się jako syntezę staropolskiej nazwy osobowej *Rzasz* połączonej z sufiksem *-ów*. Z kolei apelatyw *Rzasz* łączony jest z nazwami osobowymi *Rzechon*, *Rzechota* wykazującymi pokrewieństwo z onimem *Rzegota* utworzonym od czasownika *rzegotać* – ‘dużo mówić, paplać’. Nagłosową nieregularną zmianę *Rza > Rze*, sprowadzającą się do dystrybucji *alle* w sąsiedztwie spółgłoski palatalnej, wyjaśnia się wpływami gwar ukraińskich. W hasle przywołuje się także opinię Władysława Makarskiego, że jest to nazwa ponowiona z nazwy *Rzeszów*, dziś *Staromieście*, określającej miejscowość w okresie między jej pierwszą a powtórzną lokacją w 1354 r. na nowym miejscu. Okazuje się jednak, że etymologia nazwy największego na Podkarpaciu miasta wcale nie jest tak jasna i jednoznaczna³. Najogólniej rzecz biorąc, przyjmuje się, że nazwa miasta jest słowiańska i została ponowiona z wcześniejszej nazwy osady oraz że utworzono ją od nazwy osobowej przyrostkiem dzierżawczym *-ow*. Wątpliwości, o czym można by wspomnieć w omawianym słowniku, budzi wśród językoznawców brzmienie antropimium, który stał się podstawą nazwy. Ponieważ brak zapisów źródłowych z czasów powstania nazwy oraz informacji o osadźcy miejscowości, na miejscu której powstało później miasto, historykom i językoznawcom najprawdopodobniej nigdy nie uda się z całkowitą pewnością ustalić nazwy osobowej wykorzystanej do utworzenia omawianego toponimu. Z dotychczasowych badań naukowych wynika, że możliwości są dwie. Mogło to być imię o charakterze przezwiskowym *Rzech // Rzesz* lub skrócona forma dwuczłonowego imie-

³ A. Myszka, *Urbanonimia Rzeszowa. Językowo-kulturowy obraz miasta*, Rzeszów 2016, s. 21–27.

nia melioratywnego *Rzęch*. Każda z tych wersji jest jednak kontrowersyjna. Warto może w tym miejscu zasygnalizować za Agnieszką Myszka, że analiza najstarszych zapisów nazwy stolicy Podkarpacia doprowadziła naukowców do sformułowania kilku mniej lub bardziej prawdopodobnych teorii na temat jej etymologii. Pierwsza, powszechnie odrzucana, mówi o germańskim pochodzeniu nazwy, a sformułowana została jeszcze w XIX w. na podstawie analizy zapisu *Rischof* z 1390 r. przez historyka ks. Franciszka Siarczyńskiego, według którego nazwa miasta pochodzi od niem. *Reichhoff* – ‘bogaty dworzec’. Następna to teoria o polskim pochodzeniu nazwy od imienia *Rzech* // *Rzesz* i dzierżawczej motywacji. Przez pewien czas dominowała ona w wielu opracowaniach, ale ostatecznie została poddana krytycznej analizie przez Władysława Makarskiego, który bezskutecznie poszukiwał dla imienia *Rzesz* jednoznacznych poświadczeń źródłowych zarówno w antroponomii, jak i toponimii. Problematyczne było dla niego również wskazanie apelatywu będącego podstawą dla nazwy własnej. Kolejna teoria, akceptowana m.in. przez Kazimierza Rymuta, wywodziła nazwę *Rzeszów* od imienia *Rzęsz*, które wprawdzie nie ma potwierdzenia w staropolskiej antroponomii, ale rdzeń *rzę-* już tak, np. *Rzędzimir*. Przynotować można jeszcze teorię Makarskiego o wpływie na tę nazwę języka ukraińskiego, która nie podważa pochodzenia nazwy *Rzeszów* od imienia *Rzęch* i wyjaśnia przejście onimu z samogłoską nosową *Rząszow* w formę beznosówkową *Rzeszow* adaptacją fonetyczną do języka ukraińskiego. Przegląd różnych prób etymologizowania nazwy *Rzeszów* kończy teoria o jej pochodzeniu od imienia *Grzegorz*.

Autorem tej propozycji jest Stanisław Rospond, który nie zgadzał się z żadną z podanych wyżej teorii i uważał, że na pograniczu polsko-ruskim możliwe są interferencje fonetyczne, które uzasadniają następujący proces rozwojowy nazwy: *Grzeszów* > *Hrzeszów* > *Rzeszów*. Powyższe uwagi potwierdzają tylko – zgodnie z tym, co stwierdził Kazimierz Rymut⁴ – że nie wszystkie podane etymologie są słuszne i bezdyskusyjne, ale z pewnością będą stanowić podniętę do szczegółowych analiz. To z kolei spowoduje, że wszystkie powstałe w ten sposób uzupełnienia staną się zaczątkiem kolejnego etapu rozwoju polskiej onomastyki. Wydaje się więc, że analizowane części słownika te oczekiwania Rymuta spełniają.

Wydane w ubiegłym roku trzy tomy dzieła *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany* potwierdzają doskonałym poziomem naukowym, że jest to słownik wyjątkowy i w pełni zasługujący na miano wielkiego dzieła naukowego w dziedzinie polskiej onomastyki przełomu XX i XXI w. Jest to publikacja, którą można traktować jako ważny etap w porządkowaniu i wzbogacaniu wiedzy na temat polskich nazw miejscowych. Zamieszczone w omawianych tomach materiały będą z pewnością wykorzystywane przez pokolenia językoznawców, którzy przedmiotem swoich naukowych dociekań uczynią system proprialny polszczyzny. Z pewnością spotkają się również z zainteresowaniem tych wszystkich, którym bliskie są zagadnienia związane z historią Polski i języka polskiego. ■

Ewa Oronowicz-Kida
(Rzeszów)

⁴ K. Rymut, *Onomastyczne opracowania*, s. 249.